

*Шенітько С. В.,**кандидат філологічних наук, доцент,
професор кафедри теорії та практики перекладу
Маріупольського державного університету**Шарунова А. В., Пилипшанова К. В., Попова С. С.,**студентки факультету грецької філології
Маріупольського державного університету*

ВЕЛЕРИЗМИ, ПРОВЕРБІАЛЬНІ ПОРІВНЯННЯ ТА ПРИСЛІВ'Я ЯК ЖАНРИ ПАРЕМІЙ

Анотація. У статті розглянуто англійськомовні велеризми, провербіальні порівняння та прислів'я як жанри паремій, описано основні їхні функції та тематику. Методологічним підґрунтям дослідження визначено когнітивно-прагматичний підхід.

Ключові слова: велеризми, провербіальні порівняння, прислів'я, паремії.

Постановка проблеми. Останнім часом різко зріс інтерес дослідників до мовного статусу, видової своєрідності, функціонального призначення і культурної значущості паремій як фольклорно-мовних репрезентантів народного менталітету. Ряд проблем, що виникають за такої постановки питання, ускладнюється ще й тим, що паремійний простір англійської мови являє собою складну жанрово-видову систему, статус і власне структура якої досі залишаються в науці відкритими. У світлі зазначених тенденцій розвитку пареміології саме питання семантики і прагматики виявляються визначальними для усвідомлення статусу і функціональної основи паремій. Усе це викликає необхідність обґрунтування сутності паремій і визначення їх видової специфікації для встановлення об'єктивних критеріїв параметризації пареміологічного простору англійської мови.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Паремії розглядалися дослідниками у багатьох аспектах. Теорією їх вивчення займалися О.О. Потебня, О.О. Шахматов, В.В. Виноградов, В.Л. Архангельський, Г.Л. Пермяков та ін. Походженням прислів'їв, визначенням, використанням, класифікацією, структурою, значенням – І.І. Срезневський, Ф.І. Булаєв, В.І. Даль, Г.Л. Пермяков, В.П. Жуков, Є.М. Верещагін, В.Г. Костомаров, В.І. Зімін, Н.М. Амосова, Л.Б. Савенкова, Г.Д. Сидоркова, З.К. Тарланов, А. Крікман та ін. Дослідженням англомовних паремій займалися В. Мідер, А. Тейлор та В.Х. Коллінз.

Мета статті полягає у здійсненні аналізу англійськомовних велеризмів, прислів'їв та провербіальних порівнянь як жанрів паремій. Завдання полягає у дослідженні прагматики та семантики прислів'їв, провербіальних порівнянь та велеризмів.

Виклад основного матеріалу. У традиційній зарубіжній науковій літературі до пареміофонду входять різні афористичні структури типу прислів'їв, ідіом, порівнянь, загадок, велеризмів [1]. У традиційній вітчизняній літературі [2] спектр жанрового розподілу є ще ширшим – прислів'я, приказки, побажання, прокляття, прикмети, велеризми, промовки, пародії на молитви, каламбури, анекдоти. У пізніших дослідженнях об'єм пареміології звужується (В.М. Мокієнко) [3], і до паремій віднесено прислів'я, приказки та ідіоматичні вирази. Па-

ралельно дослідження в зарубіжній лінгвістиці доходять цього самого висновку; до того, що називають “proverbs”, відносять прислів'я та прикмети [4]. Такі результати підтверджують правильність висновків класичних робіт із фразеології, у яких до паремій відносять прислів'я та приказки, які формують ядро пареміології, оскільки вони наявні в багатьох мовах та мають ознаки, що диференціюють їх від інших жанрів паремій. Вони виражають ціннісні судження і прескрипції як образного, так і необразного характеру, є кодексом морально-етичних правил, оцінками буття та є за своєю суттю парадоксальними сентенціями. Паремії відтворюються не як одиниці мови, їх значення формуються у фольклорно-оцінній сфері, оскільки їхня денотація є приводом для віднесення до системи цінностей [5, с. 114]. Н.М. Семененко визначає паремії як афоризми фольклорного походження, які характеризуються стійкістю, відтворюваністю і прецедентністю [6, с. 27].

Існують різні аспекти вивчення паремій як афоризмів фольклорного походження. Більше того, ступінь їх вивченості теж різний. Продуктивність же когнітивно-прагматичного підходу у спробі виявлення семантико-типологічних ознак різних жанрових різновидів паремій полягає насамперед у його орієнтованості на виявлення функціонально-прагматичних і когнітивно-семантичних властивостей народних афоризмів. Когнітивно-прагматичний підхід розглядає паремії як особливий різновид прецедентних одиниць мови, оскільки вони є своєрідними виразниками народної ідеології, яка живе і розвивається всередині культури під впливом безлічі факторів, у всіх її внутрішніх протиріччях [6, с. 91].

Фактором розмежування досліджуваних паремійних жанрів є специфіка побудови внутрішньої форми кожного з них.

Велеризм – це особливий різновид висловлювання, у якому пояснюється не лише те, хто сказав певну фразу, але і за яких обставинах це було зроблено, що надає висловлюванню новий сенс. Велеризм зазвичай складається із трьох частин: коротке ствердження, яке зазвичай є прислів'ям чи провербіальним порівнянням; той, хто промовляє це; неочікувана ситуація, у якій відбувається дискурс. Значна частина велеризмів спрямована на те, щоб у дотепній, ілюстративній (внаслідок своєї діалогічної будови) формі врегулювати поведінкові норми, нагадати традиційні правила співжиття у громаді, певні настанови чи табу. Вони у жартівливій, почасти саркастичній, формі висміюють вади характеру, поведінки, моральне зубожіння [7, с. 54].

Провербіальні порівняння – стійкі словесні формули, у яких одні предмети, явища або дії зіставляються з іншими предметами, явищами або діями на основі спільності, подібно-

сті, спорідненості [8, с. 83]. Структуру порівняння становить поєднання трьох компонентів:

а) предмета (суб'єкта) порівняння (компаранта), тобто предмета чи явища, ознаки якого ми пізнаємо, розкриваємо за допомогою іншого;

б) образу (об'єкта) порівняння (компаратора) – того, із чим порівнюється суб'єкт, тобто предмета чи явища, що має яскраво виражені й добре відомі мовцеві ознаки, і тому використовується ним для характеристики пізнаваного;

в) показника порівняльних відношень – засобу мовного оформлення порівняльної семантики: сполучник *as* або *like*, який відіграє вирішальну роль у реалізації компаративного змісту у триелементній моделі порівняльної конструкції («суб'єкт» – «об'єкт» – «показник»), оскільки забезпечує її цілісність.

Прислів'я – це коротка, всім відома фольклорна сентенція, яка передається з покоління в покоління та виражає мудрість, правду, мораль і традиційні погляди на життя в метафоричній, фіксованій формі [1, с. 4]. Однією з ознак прислів'я вважається стійкість його структурно-змістової основи [9, с. 8; 10, с. 34]. Для них характерні високий ступінь структурної цілісності та простота синтаксичної побудови [11, с. 4]. Типовою ознакою прислів'їв є й те, що їхня синтаксична структура побудована за моделями простого або складного речення [9, с. 9–10].

За всіх відмінностей умов їх утворення для прислів'їв переважно характерна лаконічність, що виражається в максимально чіткій і стислій формі, завдяки якій «словам тісно, а думкам простору». Прагненням до лаконічності пояснюється, зокрема, утворення значної кількості еліптичних прислів'їв.

У мовленні часто вживаються лише фрагменти прислів'їв, створюючи ефект алюзії, адже такі одиниці зазвичай добре асоціюються не просто із прислів'ям, а і з тією ситуацією, тим прагматичним значенням, яке воно має у повному вигляді.

Незважаючи на відмінності у внутрішній формі і структурі велеризмів, прислів'їв та проverbsіальних порівнянь, їх можна віднести до паремій, адже вони виконують такі загальнопаремійні функції:

1. Повчальну функцію. Г.Л. Пермяков стверджував: «<...> всі вони мають одну властивість – слугувати засобом навчання якимось потрібним речам» [12, с. 88].

2. Орнаментальну функцію, основною метою якої є прикрашання мови, надання їй особливого народного колориту [13, с. 156].

3. Функцію залучення уваги адресата: паремії вживаються на тлі нейтрального контексту та привертають до себе увагу образністю, узагальненістю значення, дидактичним змістом. Здатність активізувати увагу, створювати передумови для цілеспрямованого сприйняття, а отже, посилювати мовленнєвий вплив притаманна усім пареміям [13, с. 156].

4. Функцію компресії інформації: паремії є зразком мовної економії і часто сприяють компресії інформації, яка в усному мовленні може бути виражена алегорично [14].

5. Моделювальну функцію, суть якої в тому, що паремії дають словесну модель тій чи іншій життєвій ситуації, при цьому така модель не просто висловлює певний сенс, не просто несе будь-яку інформацію, але і втілює її в наглядний образ [14].

Фольклорна природа дозволяє пареміям виконувати вищезазначені функції і реалізовувати різні прагматичні смисли в лаконічній і виразно-образотворчій формі, що само собою показово у плані реалізації естетичної функції мови і культури.

Крім того, значну роль у визначенні жанрової специфіки відіграє аналіз семантики, яка є прямим наслідком когнітивної природи паремій. Паремії реагують на всі явища дійсності, відображають життя і світогляд народу у всьому різноманітті, вони передають побутові, соціальні, філософські, релігійні, морально-етичні, естетичні народні погляди. Вони є важливим матеріалом для вивчення історичних подій, етнографії, побуту та світогляду народу. Для аналізу семантики велеризмів, прислів'їв та проverbsіальних порівнянь ми використали тематичну класифікацію, адже вона виправдана насамперед функціонально. Якщо паремії існують «на всі випадки життя», то відповідно до цих «випадків» вони і групуються – при цьому нерідко збоку залишаються їхні інші системні властивості. Ми виділили п'ять основних тематичних груп у велеризмах, прислів'ях та проverbsіальних порівняннях, у яких реалізовано відношення людини до навколишнього світу, до вад, рис самої людини:

1. Лінь.

Велеризми: *“He is my idle”, as the hard-working wife remarked of her lazy husband. “He is the greatest liar on Hearth”, as the cockney said of the lap-dog he often saw lying before the fire.*

Прислів'я: *A lazy sheep thinks its wool heavy; A cat in gloves catches no mice.*

Прverbsіальні порівняння: *as slow as a snail; as obstinate as a mule; as stubborn as a mule.*

2. Обережність, боязкість.

Велеризми: *“Prevention is better than cure”, as the pig said when it ran away with all its might to escape the killing attentions of the pork-butcher. “Mind your eye”, as the thread said to the needle. “Hold your jaw”, as the man said when his head was in the lion's mouth.*

Прислів'я: *Nothing must be done hastily but killing of fleas; It's a bold mouse that nestles in the cat's ear.*

Прverbsіальні порівняння: *as timid as a deer; as timid as a hare; as timid as a rabbit.*

3. Жорстокість.

Велеризми: *“That's the pint, sir”, interposed Sam “out vith it, as the father said to his child, when he swallowed a farden”. “There's nothin' so refreshen' as sleep, sir”, as the servant girl said afore she drank the egg-cupful of laudanum. “There, now we look compact and comfortable”, as the father said ven he cut his little boy's head off, to cure him o “squintin”.*

Прислів'я: *The great fish eat up the small; With foxes we must play the fox.*

Прverbsіальні порівняння: *as hungry as a wolf; as hard as nails; as cross as a bear.*

4. Фізичні та розумові недоліки.

Велеризми: *“I see”, said the blind man. “I see”, said the blind man who couldn't talk. As the one-armed lady laid down her as, she said, “You will never corner me in the roundhouse”.*

Прислів'я: *One scabbed sheep will mar a whole flock; It's a silly fish that is caught twice with the same bait; Take not a musket to kill a butterfly.*

Прverbsіальні порівняння: *as blind as a bat; as lean as a rake; as ugly as a toad; as dumb as a rock; as stupid as an ass.*

5. Нечесність, хитрість.

Велеризми: *“Now is the time to subscribe”, said the cross road's editor, as he led his wealthy bride to the marriage register and shoved a pen into her trembling hand. “Come, Sir, this is rayther too rich”, as the young lady said when she remonstrated with the pastry-cook, after he'd sold her a pork pie as had got nothin' but fat*

inside. "This is rather a change for the worse, Mr. Trotter", as the gen'l'm'n said, wen he got two doubtful shillin's and sixpenn'orth o' pocket-pieces for a good half-crown.

Прислів'я: *He that will steal an egg will steal an ox.*

Провербіальні порівняння: *as clever as a cartload of monkeys; as slippery as an eel; as sly as a fox; as tricky as a monkey.*

Висновки. Таким чином, розглянувши велеризми, прислів'я та провербіальні порівняння, ми виявили суттєві паралелі, що дозволяють говорити про певну єдність цих, на перший погляд, настільки різних зразків усної народної творчості. Ці паралелі проявляються у спільних функціях та наборі сталих характерних ознак, таких як лаконізм, влучність, конденсованість думки, відтворення в комунікативному акті певної ситуації, клішованість та тематика. Перспективою подальших наукових пошуків є аналіз семантики та прагматики інших паремійних жанрів.

Література:

- Mieder W. Proverbs: a handbook / W. Mieder. – Connecticut ; London, 2004. – 305 p.
- Баранцев К.Т. Англійські прислів'я та приказки / К.Т. Баранцев. – К. : Радянська школа, 1973. – 176 с.
- Мокиенко В.М. Вглубь поговорки: Рассказы о происхождении крылатых слов / В.М. Мокиенко. – СПб : Азбука-классика ; Авалонь, 2007. – 256 с.
- Speake J. Oxford Dictionary of Proverbs / J. Speake. – Oxford : Oxford University Press, 2009. – 625 p.
- Шепітько С.В. Фонд прислів'їв як об'єкт вивчення сучасних парадигм лінгвістики / С.В. Шепітько // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Філологія». – О. : МГУ, 2015. – С. 114–116.
- Семененко Н.Н. Когнитивно-прагматическая парадигма паремиологической семантики (на материале русского языка) : дисс. ... докт. филол. наук / Н.Н. Семененко. – Белгород, 2012. – 417 с.
- Салтовська Н. Велеризм як жанр української усної народної творчості / Н. Салтовська // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія «Літературознавство. Мовознавство. Фольклористика». – 2012. – № 23. – С. 52–54
- Пирогов В.Л. Структура і семантика паремійних одиниць японської, англійської, української та російської мов: типологічний та лінгвокультурологічний аспекти / В.Л. Пирогов. – К. : Київський нац. лінгв. ун-т, 2003. – 22 с.
- Вяльцева С.І. Мовне використання англійських прислів'їв / С.І. Вяльцева. – М., 1977. – С. 8.
- Кунін А.В. Фразеологія сучасної англійської мови / А.В. Кунін. – М. : Міжнародні відносини, 1972. – 289 с.
- Корень О.В. Системно-функціональні особливості англійських прислів'їв : автореф. дис. ... канд. філол. наук / О.В. Корень. – Х. : ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2000. – С. 4.
- Пермяков Г.Л. Основы структурной паремиологии / Г.Л. Пермяков. – М. : Наука, 1988. – 236 с.
- Шагиахметова Л.И. Функции паремиологических единиц / Л.И. Шагиахметова // Вестник Челябинского государственного университета. Серия «Филология. Искусствоведение». – 2009. – Вып. 30. – № 10. – С. 156–58.
- Антонова М.К. Пословица как фрагмент поля побудительности в английском языке / М.К. Антонов. – Челябинск, 1979. – 158 с.

Шепітько С. В., Шарунова А. В., Пилипшанова К. В., Попова С. С. Велеризми, провербіальні порівняння і пословиці як жанри паремій

Анотація. В статті розглянуті англоязычні велеризми, провербіальні порівняння і пословиці як жанри паремій, описані основні їх функції і тематика. Методологічною основою дослідження є когнитивно-прагматичний підхід.

Ключові слова: велеризми, провербіальні порівняння, пословиці, паремії.

Shepitko S., Sharunova A., Pylpshanova K., Popova S. Wellerisms, proverbial comparisons and proverbs as the genres of paremias

Summary. English wellerisms, proverbial comparisons and proverbs as the genre of paremias are examined in the paper. Their major functions and semantics are described. Investigated methodology includes cognitive and pragmatic approaches.

Key words: wellerisms, proverbial comparisons, proverbs, paremias.